

պէտք է յայտարարուեն տեղական լեզուներով:

2) Դատարանում գանգատաւորներին թոյլատրուում է խօսել իրենց մայրենի լեզուով:

3) Դատարանների վճիռները պէտք է յայտարարուեն տաճկաց լեզուով, բայց միաժամանակ անելով հայերէն թարգմանութիւնը:

4) Հայերին իրաւունք է տրուում նոր ուսումնարանների բացման համար միջոցներ փնտռելու նպատակով նոր հարկեր սահմանել իրենց վրայ:

5) Դատաւութիւնը հայոց դպրոցներում լինում է մայրենի լեզուով:

6) Հայաստանի բոլոր քնակչութիւնը զինուորական ծառայութիւնը կատարում է հայրենի երկրում:

7) Տեղական քրդական զօրքերը (համիդէ) վեր են ածւում պանստի հեծեալօր բանակի:

Բոլոր զինուորները յանձնում են ղէնքը զինարանում պահելու և կարող են նորա ստանալ միմիայն զօրախաղերի և զօրահաւաքների դէպքում: Այդ զինուորների իրական ծառայութեան ժամանակաշրջանը որոշուած է մի տարի, ըստ որում հայերին տրւում է իրաւունք մտնել այդ զօրքերի մէջ իբրև կամաւորներ:

Հայաստանի բարենորոգութիւնների ծրագիրը կը հրատարակուի իբրև շրջաբերական յայտագիր, որով Տաճկաստանը կը դիմէ բոլոր մեծ պետութիւններին:

Հայաստանում բարենորոգութիւններ մտցնելու հարցի առիթով ողոս դիւանադատութեան հասած հետևանքները ունին մեծ նշանակութիւն, որովհետև նոքա ամրապնդում են Փոքր Ասիայի հողային ամբողջութիւնը:

ԹԻԻՐՔԱՆՅԵՐԻ ԹԻԻՐ ԸՍՏ ԶԱՆԱԶԱՆ ՎԻՃԱԿԱՆ-

ԳՐՈՒԹԵԱՆՑ (1):

Հայաստանում բարենորոգումներ մտցնելու խնդրի հետ պարբերական մամուլում առաջ եկաւ և այն հարցը՝ թէ՛ որքան հայեր կան Տաճկահայաստանում: Տաճիկ կառավարութիւնը շատ քիչ հասկացողութիւն ունի առհասարակ իւր հպատակների ճիշտ վիճակագրութեան մասին, եղածն էլ անստոյգ և քմահաճոյքի են-

1) Քաղում ենք տեղեկութիւնները «Արօրի» 1915 թ. դեկտեմբեր համարից, Մուրճ 1906 թ. № 10, և Վեհափառ Հայրապետի Գիւմարից:

Թարկած, ուստի և տաճկահայերի թուի մասին մօտաւորապէս գա-
ղափար ունենալու համար պէտք է դիմենք մասնաւոր գիտակ
անձանց կազմած վիճակագրութեան:

Ա.

Ֆրանսիացի գրող և ուղևոր Մ. Ուբիշիհիճ իր «Lettres sur
la Turquie» աշխատութեան երկրորդ հատորի մէջ 1854 թ. հայերի
թուի մասին ամբողջ երկրագնդի վրայ առաջ է բերում հետևեալ
վիճակագրութիւնը:

1. Օսմանեան կայսրութիւն	2,400,000
2. Ռուսաստան	900,000
3. Պարսկաստան	600,000
4. Հնդկաստան և Ասիայի երկրները	40,000
5. Եւրոպայի երկրները	60,000

Գումար 4,000,000

Ուրնշինին նշանակելով հայերի թիւը թիւքիայում 2,400,000,
այդ թուից 400,000 հաշւում է եւրոպական, իսկ 2,000,000 Ասի-
ական թիւքիայում, որի մէջ այդ ժամանակ մտնում էին նաև
Կարսի, Արտահանի և Բաթումի շրջանները: Իսկ հայ կաթոլիկ-
ների թիւը Ուրնշինին հաշւում է 38—40,000 ամբողջ Օսմանեան
կայսրութեան մէջ, որից 17,000 Կ. Պօլսում, 9,000 Անգօրայում,
4,000 Էրզրումում, 2,500 Տրապիզոնում, 1,500 Արտփինում և
1,000 Բրուսայում:

Եւրոպացի Էնգելհարդը իր «Թուքիան և Թանզիմաթը» գրքի
մէջ հայ կաթոլիկների թիւը որոշում է 150,000, իսկ 20,000 էլ
հաշւում է հայ բողոքականների թիւը:

Բ.

1878 թ. Բերլինի վեհաժողովին Հայկական պատգամաւորու-
թիւնը ներկայացրել է Ներսէս պատրիարքի կազմել տուած հե-
տևեալ վիճակագրութիւնը՝

1 Հայաբնակ 6 վիլայեթներում.

1. Վանի վիլայէթ	400,000
2. Բիթլիսի	250,000
3. Դիարբէքլի	150,000
4. Էրզրումի	280,000
5. Խարբերդ	270,000
6. Սըվազ կամ Սեբաստիայի	280,000

1,630,000

II Կիլիկիայում

1. Ադանայի վիլայէթ	280,000
2. Հալէպի (հուսիսային մասն Այնթար, Ուրֆա, Քիլիս, Մարաշ)	100,000
	380,000

III Ասիական Թիւրքիայի մնացեալ մասում

1. Տրապիզոնի վիլայէթ	120,000
2. Բրուսա	60,000
3. Զմիւռնիա	50,000
4. Անգորա, Կօնիա, Կաստամունի	120,000
5. Սիրիա, Բէյրութ, Մուսուլ, Բաղդատ, Բասրա	40,000
6. Իզմիրի սանջակ և շրջակայք	65,000
	455,000

IV Եւրոպական Թիւրքիայում

1. Պօլիս և շրջակայք	135,000
2. Ադրիանապօլսի վիլայէթ	50,000
3. Եւրոպակ. Թիւրքիայի միւս մասերում (Սալօ-նիկ ևայլն)	10,000
	195,000
Ընդհանուր համագումար	2,660,000

Գ.

1892 թ. լոյս է տեսնում Ֆրանսիացի Վիտալ Կինէյի քառհատոր վիճակագրութիւնը. «La Turquie d'Asie par Vital Cuinet, Paris» ըստ այդ հեղինակի հայերի թիւն է

Վիլայէթներ	Լուսաւորչ.	Կաթօլիկ	Բողոքական	գումար
1. Տրապիզոն	44,100	2,300	800	47,200
2. Էրզրում	120,273	12,022	2,672	133,967
3. Վան	79,000	708	290	80,798
4. Բիթլիս	125,600	3,840	1,950	131,390
5. Սարահերդ	61,983	1,675	6,060	69,718
6. Դիարբէքիր	57,890	10,170	11,069	79,129
Գ ու մ ր	488,846	30,715	22,841	542,402

Փոքր Ասիա

Կ. Պօլիս, Իզմիր, Բրուսա, և այլն

1. Լուսաւորչականներ	479,118
2. Կաթօլիկներ	36,872
3. Բողոքականներ	52,692
Գ ու մ ր	568,682

Սիրիա եւ Պաղեստին

1. Լուսաւորչականներ	23,815
2. Կաթողիկէներ	19,459
3. Բողոքականներ	20,183
Գ ու մ ար	63,457

Միջագետք

1. Լուսաւորչականներ	3,700
2. Կաթողիկէներ	2,700
3. Բողոքականներ	125
Ընդհանուր համագումար ըստ Վիտալ Կինէի	6,525
Լուսաւորչականների թիւն է	995,479
Կաթողիկէների	89,746
Բողոքականների	95,841

Համագումար 1,181,066

Իսկ Լեւիսիուս գիտնականը*) 1913 թ. ճշտում է այդ թիւը
և հասցնում 1,800,000:

Գ.

Փրմանեան արքեպիսկոպոսն (նախկին պատրիարք) իւր
«Հայոց եկեղեցի» գրքի մէջ հայերի թուի մասին տալիս է հե-
տեւեալ վիճակագրութիւնը.

Ասիական թիւրքիայում, եւրոպական թիւրքիայում 1) Լու-
սաւորչականներ 1,766,000, 2) Կաթողիկէներ 85,000, 3) Բողոքա-
կաններ 41,500. Համագումար=1,892,500:

Ե.

Վեհափառ Կաթողիկոսի 7 յունվարի 1913 թ. Կ. Պօլսի
պատրիարքարանից ստացած վիճակագրութիւնից երևում է հե-
տեւեալը.

1. Կարինի վիլայէթում	205,000 հայ
2. Վանի	185,000 »
3. Բիթլիսի կամ Բաղէշի	172,000 »
4. Խարբերդի	168,000 »
5. Դիարբէքի	100,000 »
6. Սեբաստիա (Սիվազ)	218,000 »

Համագումար 1,048,000 հայ

որ կազմում է ընդհանուր բնակչութեան 38⁰/₁₀₀:

*) Տես «Der Christliche Orient» հանդէսի № 3—4, 1913 թ.

2.

Վսեմափայլ Տ. Պօղոս Նուբար փաշան Փարիզի Միջազգային ժողովում ներկայացրել է Հայաստանի միմիայն վեց միլայէթների հայ ազգաբնակչության թիւը 1,018,000 *):

Թրքաէր պրոֆ. Վաներերին (Deutsche Rundschau, Februar 1896) հայերի թիւը Տաճկաստանում հաշուում է 1,130,000:

Լինչը իւր (L'Armenie) գրքում հաշուում է հայերի թիւը 1,058,000:

Այսպիսով կարելի է տեսնել, որ Ասիական և Եւրոպական թիւրքիայում հայերի թիւը կարող է լինել մինչև $2\frac{1}{2}$ միլլիոն:

Բ. Վ. Ա.

Պ Բ Ե Ս Ը Ն Ս Ի

Հեռագիրը գուժեց, որ յունուարի 7-ի գիշերը վախճանուել է Փրանսիական ազգի ամենահոյակապ ղէմբերից մէկը՝ Պրանսիա զը Պրեսանսէն: Նրա հայ ազգին մատուցած ծառայութիւններն այնքան նշանակալից են, որ մենք կարեւոր համարեցինք գէթ երկու խօսքով ընթերցողներին ծանօթացնել այդ աղնիւ և վեհ ծերունու կեանքին:

Պրեսանսէն ծնուել է 1853 թ. սեպտեմբերի 30-ին Փարիզում: Նրա ծնողները եղել են կրթուած և հասարակական գործիչներ: Նա իր ամբողջ կեանքը, իր միտքն ու գրիչը կեղեքուածների եւ տառապող փոքրիկ ժողովուրդներին է նուիրում: Ապրել, գործել եւ մեռնել ռահագործող մարդկութեան, ցանցւող մամր ազգերի համար՝ անհա այն մեծ գաղափարը, որ Դրէյֆուսի դատի ընթացքում համակեց Քրանսիս զը Պրեսանսէի էութիւնը: Պրեսանսէի գործունէութեան ամենաբեղուն շրջանը նրա կեանքի վերջին տասնամեակն էր—1902—1912 թ. 1912-ից նա Մարդկանց Իրաւունքի Պաշտպան Միութեան անդամ է լինում և շուտով էլ այդ միութեան նախագահ է ըն-

*) Տե՛ս Արարատ 1914 թիւ Ա. էջ 197: